

**SÖKELİ
CAFER EFE**

YAYIN NO: 634

SÖKELİ CAFER EFE
Sabahattin Burhan

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım, Eylül 2014

ISBN: 978 - 605 - 4921 - 34 - 8

Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Alemdar Ofset*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 29-30 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 544 23 09

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İSTANBUL

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

SÖKELİ
CAFER EFE

SABAHATTİN BURHAN

Sabahattin Burhan,

1954 yılında Nazilli'nin Toygar köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde, orta ve lise tahsilini ise Nazilli'de tamamladı. Buca Eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra Nazilli Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı. Hemen hemen bütün edebî türlerde çalışmalar yaptı, eserler verdi. Yeni Nesil gazetesinin 1990 yılında açmış olduğu "Mustafa Polat Hikâye Yarışması"nda ikincilik ve 1991'de mansiyon kazandı. Yazar evli ve dört çocuk babasıdır.

Yayımlanmış Eserleri

Demet; Yörük Ali Efe - 1, 2, 3. cilt (Nesil Yay. 2009); *Bir Kucak Köy Bir Kulaç Şehir* (Nesil Yay. 2010); *Çete Ayşe - 1* (Bilge Kültür Sanat Yay. 2014); *Çete Ayşe - 2* (Bilge Kültür Sanat Yay. 2013); *Kozalaklı Mehmed Efe - 1, 2. cilt* (Bilge Kültür Sanat Yay. 2011); *Çakırcalı Mehmed Efe* (Bilge Kültür Sanat Yay. 2012); *Kurtuluş Savaşı'nda Gökçen Efe Destanı* (Bilge Kültür Sanat Yay. 2014); *Sökeli Cafer Efe* (Bilge Kültür Sanat Yay. 2014).

*Germencik ortasında toplar kuruldu.
Cafer Efe öğle sonu vuruldu.
Anasına akşamüstü duyuldu.
Kader, kısmet böyle imiş ağalar hey!*

ŞEHİD CAFER EFE

Yaptığı savaşlarda arkasına dönmedi.
Allah'ı ve Resûlü ahirette şahittir.
Kalplerde yanan ateş hiçbir zaman sönmedi.
Şehidler ölmez asla, Cafer Efe şehiddir.

Bütün düşman birleşip Efe'ye cephe kurdu.
Uzadıkça çatışma düşmanlar hep kudurdu.
"Ben kalayım, siz gidin" Efe emir buyurdu.
Şehidler ölmez asla, Cafer Efe şehiddir.

Anasına söz verdi: "Arkamdan vurulmam ben,
Bu vatan kurtulmadan elbette yorulmam ben,
Akarım deli deli akarken durulmam ben."
Şehidler ölmez asla, Cafer Efe şehiddir.

Efe sözünde durdu, arkadan vurulmadı.
Vatan için çalıştı, bundan hiç yorulmadı.
Kanlı akan dereler aylarca durulmadı.
Şehidler ölmez asla, Cafer Efe şehiddir.

Efenin düşüncesi: "Bu millet bir kurtulsa,
İşgal eden düşmandan hemen hesap sorulsa"
Yunan'ın düşüncesi: "Cafer Efe vurulsa"
Şehidler ölmez asla, Cafer Efe şehiddir.

Milletin kalbindesin, yaşıyorsun sen Efe.
Elhamdülillah deriz, demeyiz biz şerefe.
Allah için çalıştık, bağlanmadık bir şefe
Şehidler ölmez asla, Cafer Efe şehiddir.

Şükrü ÖKSÜZ

CAFER EFE'DEN SELAM VAR

Aydın cephesinde Yörük Ali'ye,
Postlu Mestangil'e, Gökçen Efe'ye,
Kara Durmuşlara, Adnan Beylere,
Efelere benden selam söyleyin.

Köyüm Kolena'ya, Girit Kandiye,
Söke, Germencik'e, ilim Aydın'a,
Millî kuvvetlere, bizim alaya,
Yârenlere benden selam söyleyin.

Karcı Ahmedlere, Telli Dede'ye,
Zühdî Muhammed'e, İmam Baba'ya,
Yâren Babalara, Tümen Dede'ye,
Erenlere benden selam söyleyin.

Cafer Hâlzâr'ım ben ârif olana,
Vatan nöbetini teslim alana,
Hakkın hatırını görev bilene,
Yiğitlere benden selam söyleyin.

Vatan toprağına kanım serildi.
Bayrak gölgesinde başım kesildi.
Çakal sürüleri kaçtı sürüldü.
Sürenlere benden selam söyleyin.

Ayşe Çavuşlara, Hatun Nine'ye,
Kübra Bacılara, Çete Ayşe'ye,
Burhan kardeşime, Efe Fânî'ye,
Sevenlere benden selam söyleyin.

EFE FÂNÎ
22.09.2001

CANIM KURBAN EYLEDİM

Aydın Alayları dağlar üstünde.
Yiğit efeleri çağlar üstünde.
Karga sürüsünü bağlar üstünde.
Vuranlara canım kurban eyledim.

Beyaz güller açmış allar üstünde.
Gönül figan eyler güller üstünde.
Hakkın marifeti kullar üstünde.
Görenlere canım kurban eyledim.

Cafer Hâlzâr'ım ben hâller üstünde.
Kaldım Germencik'te yollar üstünde.
Şehid Cafer Efe diller üstünde.
Sevenlere canım kurban eyledim.

Başım gezdirildi başlar üstünde.
Kanım bayraklaştı taşlar üstünde.
Seyran eylerim ben düşler üstünde.
Soranlara canım kurban eyledim.

Efe Fânî gezer seller üstünde.
Büyük Menderes'te sallar üstünde.
Burhan meyve toplar dallar üstünde.
Yiyenlere canım kurban eyledim.

EFE FÂNÎ

22.09.2001

ÖNSÖZ

Ege'nin Kurtuluş Destanı Yörük Ali Efe adlı eserimizi yazarken 2. cildinin 270. sayfasının 183. dipnotunda şöyle demiştik:

“Cafer Efe'nin Millî Mücadele başlangıcında çok kısa zamanda gösterdiği fedakârlıklar bakir bir mevzu, başlı başına ayrı bir eser konusudur. Kitabın hacmini daha fazla kabartmamak için vefa örneği yiğit efeden çok az bahsedildi. Kültür ve örfümüze rağmen tercüme yarışında olan aydınlarımız belki bir gün fırsat bulurlar da(!) biraz kendimize eğilir, bu yarım konuyu tamamlarlar.”

Tabii, böyle derken o günlerde Cafer Efe'yi ayrı bir eser olarak yazmak aklımızdan geçmiyordu. Ama “Yörük Ali Efe” adlı eserimizi okuyan dostlarımız ve okuyucularımız ısrarla Cafer Efe'yi yazmamızı ve milletimize hediye etmemizi istediler. Biz de gönülden ısrarlara karşı ilgisiz kalmadık. Dipnottaki sözleri samimi söylemişiz galiba ki büyük şehidin hayatını yazmaya karar verdik. Ancak Cafer Efe hakkında bugün için kesin bilgilere ulaşmak çok zordu. Bu yüzden 32 sene önceden topladığımız dokümanları, bantları, yazılı metinleri, hatıraları, notları, günlükleri büyük bir hassasiyetle aylarca taradık. İğneyle kuyu kazar gibi didindik. Olayların geçtiği bütün mekânları -tek tek- aylarca dolaştık. Cafer Efe'yle mücadelenin başından sonuna kadar çarpışan, onun sohbetinde bulunan, onu yakından tanıyan ve evlerini karargâh gibi kullandığı kişilerle konuştuk. Hakkında söylenen efsaneleri, birbirini tutmayan ve kaynağı zayıf olayları bir bir ayırdık, hiç yer vermedik. En sağlıklı kaynakları değerlendirdik. Onları bile ayıkladık. Kronolojik sıraya dizdik. Çok ince bir eyleşten sonra gece gündüz sabırla, tahammülle, yılmadan Cafer Efe'yi üç senede yazdık.

Hâlbuki o günleri görenler, Cafer Efe'yle beraber her müsademede yanında bulunanlar, silah arkadaşları, dostları, dostlarının çocukları, bizim yazdığımızdan daha muhtevalı yazıp kahraman şehide vefa borçlarını ödeyebilirlerdi. Nedense böyle bir şey yapmamışlar; fakat hep anlatmışlar. Sonradan yazılanlar da fazla kıymet ifade etmiyor ve yanlışlarla dolu. Yazıya geçmeyen bu tür olayların da zamanla unutulacağı, mübalağalandırılacağı, efsanelerle süsleneceği aşikârdır.

Bugün için yazdıklarımızdan daha fazla bilgilere ulaşmak artık mümkün değildir.

Zorlu günlerin metanetli 57. Fırka Komutanı Miralay Mehmed Şefik (Aker) Bey, "Aydın Cidali" adlı eserinin birkaç yerinde Cafer Efe'den söz etme vefakârlığını göstermiş. Aynı eserin 83. sayfasında Cafer Efe için şöyle diyor:

"...Başlangıçta Millî Kuvvet'in sergerderi, Girit muhacirlerinden "Sökeli Caferaki" namındaki vatanperverdi. Aydın Millî Mücadelesinde nam ve şöhret kazanmış ve nihayet vatani ve milleti uğruna Yunanlılarla olan müsademelerinden birinde Germencik'te şehit olmuş millî kahramanlarımızdandır. Aziz adını milletin nazar-ı takdirine arz ederim. Söke Heyet-i Milliyesi'ni teşkil eden reis Ömer Ağazade Mehmed, ikinci reisi Tütüncüzade ve azadan Ömer Ağazade Hasan, Hacı Ziya Beyzade İbrahim, ulemadan ve dava vekillerinden Bekir ve Ali Kâhyaoğlu Süleyman ve Tahir ve Mehmed ve kâtib-i mesul Hacı Kâzımzade Ahmed Fevzi Ağalar, efendiler ve beylerin o müşkül ve sıkıntılı günlerde sebkedenden [öne geçen, vâkî olan] hizmetlerini takdirle zikrederim..."

147. sayfada 237 nolu raporda da şöyle diyor:

"...Yunanlılar, Aydın'dan mağluben ricat ettikten sonra bunların üzerine taarruz ve takipler icrası 135. Alay ve Söke'de mevki kumandanlığına emirler verilmişti.

Söke Mevki Kumandanı Binbaşı Saip Bey bu vazifeyi gayretle ifa etmiş, Söke'nin millî kuvvetlerini elindeki makineli tüfekle zabıt ve mevcut efrat ile takviye ederek Giritli Cafer Ağa (Efe) nam kahramanın kumandasındaki millî müfreze ile

mükerreren [tekrar tekrar] düşmana cesurane baskınlar yapmış ve bunların en sonuncusu ki düşmanın Aydın üzerine taarruz etmek üzere harekete iptidar ettiği [başladığı] gün Germencik'teki düşmanı basarak etmiş ve mevki-i mezkûru [adı geçen yeri] ve istasyonu zapt ve işgal eylemiş idiler. Ne yazık ki arazinin kapalı, ağaçlık olması ve vazife-i tarassudun [gözetleme vazifesinin] ihmali... Aydın'a yürüyen Yunan kuvvetlerinin ansızın taarruzuna uğramış ve bu muharebede de kahramanane müdafaa eden bu müfreze meyanında Cafer Ağa (Efe) ve Mülazım Şamlı Selim Efendi ve bir miktar efrat rütbe-i şهادeti ihraz etmişler [şehitlik rütbesine ermişler], müfrezenin efrad-ı sairesi çekilmişlerdi. Bu hadise Sökeliler ve bizim için mucib-i teessüf olmuş, Yunanlılar için de mucib-i meserret olmuştu... Şehit Mülazım Şamlı Selim Efendi bütün hamiyetiyle millî mücadelede hizmet etmişti..."

Miralay Şefik Bey'in verdiği bilgiler, çok az olsa da çok kıymetlidir, tarihî değere sahiptir; ama bir kahramanın hayatını yazmak için yeterli değildir.

Sözü daha fazla uzatmadan önsözü bitirirken başta Şehit Cafer Efe'ye ve şehit silah arkadaşlarına, bütün şehidlere, gazilere, Miralay Mehmed Şefik Bey'e Allah'tan rahmet dilerim. Saygılarımla...

4 Ağustos 2001 - Nazilli
Sabahattin BURHAN

TEŞEKKÜR

Kıymetli okuyucu, önsözde belirttiğim gibi “Sökeli Şehit Cafer Efe” çok zor yazıldı. Yazılırken pek çok kişinin emeği geçti. Bu yüzden vefakâr insanlardan söz etmeden geçemeyeceğim.

Başta kıymetli kardeşim Avni Güçlü Bey’e, Köşk 100. Yıl İlköğretim Okulu Müdürü Sayın Mehmed Emin Dalgaç’a, Mustafa Yüksel Bey’e, Ali Uysal Bey’e, Efe Fânî’ye (Sayın Yaşar Uyar), Şair Şükrü Öksüz’e, Adnan Ünal’a, Avukat Nedim Koç’a, Aydın İl Sağlık Müdürü Sayın Dr. Eyüp Doyuran’a, Prof. Dr. Muhsin Hesapçioğlu’na, Mehmed Doğanlı’ya, Gönen Şenkal’a, Eşref Düztepe’ye, Galip Sarıoğlu’na, Selim Karaca’ya, Doğan Kunuri’ye, İsmail Uzun’a ve Mursallı köyü halkına, Söke Belediye Başkanı Sayın M. Belig Azbazdar’a, Söke Nüfus Müdüresi Gönül Kundakçı Hanım’a, Haydaraki Mustafa’nın oğulları İbrahim, Ali İhsan, Orhan Akkaya Beylere, Kürt İbrahim’in oğlu Sayın Süleyman Gez’e ve torunlarına, Arap İsmail’in oğlu Makri Hüseyin’e, Süvari Mustafa’nın oğlu Sayın Hasan Özkömürçü’ye (Arap Hasan), Sucu Hüseyin’in yeğeni Mehmed Ali Eravcı Bey’e, Mehmed Ali Çavuş’un oğulları İbrahim ve Hüseyin Ekener Beyler ile torunu Kadir Ekener Bey’e, Süleyman Tutkun’a, Şükrü Özveren’e, Mehmed Ali Kaya’ya, Rıza Ülker’e, İsmail Davakar’a ve Tekinköylülere, Ahmed Bahçıvan Bey’e, Ali Bacaksız’a ve Hıdırbeylilere, Sayın Hamza Özdemir’e ve kızlarına, Ali Tekin’e ve Neşetiyelilere, Mamağın Mehmed’e, Gizir Ahmed’in oğlu Mehmed Akbaş’a, hanımına ve Germenciklilere, Ortaklar halkına, İncirliovalılara, Sökelilere, Sayın Salih Sözer’e, hanımına ve Karağaçlı köyü halkına, Sayın İbrahim Açok ve Reisköylülere, Erbeyli halkına, Sayın Dr. Zeki Adalı’ya, Sayın M. Ali Asrav’a, Mutaf Hüseyin’in

oğluna, Veziroğlu Hüseyin'in oğlu Sayın Kenan Cengiz'e, Totulu Mehmed'in oğlu Sayın Fevzi Coşkun'a, Üzümlü köyü halkına, Muzaffer Açikel'e, Abdurrahmanlar köyü halkına, biraderlerim Mustafa Sabancı ve Halil İbrahim Erenoğlu Beylere, Aydın eski milletvekili Sayın M. Kemal Yılmaz'a, Emekli Kurmay Albay Sayın Hilmi Aydınçer'e, Derintaşlı Mustafa'nın kardeşi rahmetli Hasan Taş'ın kızlarına, Mehmed Barka Bey'e, İbrahim Kalabalık Bey'e, Zafer Karanfil'e ve adını yazmadığım yardımsever, kadirşinas dostlarıma kalbî hürmetlerimle teşekkürlerimi sunarım.

Sabahattin BURHAN

GİRİTLİ CAFER HÂLZÂR¹

Dorum Dede Tepesi'ne, kaytan bıyıklarının gölgelediği solmuş buğday renkli yanakları, kararan aydın ruhuyla çökmüş, kıvrılmış, kamburlaşmıştı. Karanlığın zülûflerine doladığı Söke'nin Müslüman mahallelerine, acıyla yanan mavi hareli, ela, çakır gözleriyle bakıyor, kekeliyordu:

– Hele bir gelsinler bakalım, hele bir gelsinler... Gelsinler de ne olacaksa olsun.

Her zamanki gibi yine dertlendi:

– Hey, Cafer Hâlzâr! Dünya, dünya olalı senin gibilerini çok gördü ve daha da görecektir. O hiçbir sultana boyun eğmemiştir, eğmeyecektir. Madem öyledir; kendine karşı çekilen kılıçlara sevgi ve yumuşaklık gösteren adam başını felaketten kurtaramaz.

Beyninin karargâh kurduğu düşünce bağını genişlettikçe genişletti:

“Keşke bir kuş olsaydım, uçsaydım Söke'nin üstünde... Bazen Moralı Dağı'na, bazen Kayas Dağı'na, Yeltepe'ye,² Hacı Ziya Bey'in çiftliğine köşküne, Abelâki'ye konsaydım. Kimse, “Ne yapıyorsun, niye tasalısın, niye hüzün tütüyorsun?” demezdi. Veya hiç düşünmeseydim, düşünemeseydim. Kuşadası'nda Mursallı'da, Akköy'de, Didim'de, Domatça'da³ veya Gelebec'te,⁴ Burunköy'de yahut da Söke Ovası'nda keçi çobanı olsaydım,

1 Hâlzâr: “Hâl” Arapçada “dayı,” zâr “inleyen” demektir. Cafer Efe, Girit'teyken Rumların zulümlerine karşı Türklerin haklarını koruduğu, dertleriyle devamlı ilgilendiği, bu yüzden başı dertten kurtulmadığı için Girit Türkleri tarafından çok sevilmiş, millî kahraman kabul edilmiş; “bizim dertlerimizle dertlenen, inleyen annemizin erkek kardeşi” anlamına gelen “Hâlzâr” demişlerdir.

2 Yeltepe: Şimdiki “Yavuzselim Lisesi” nin olduğu yer.

3 Domatça: Doğanbey.

4 Gelebec: Güllübahçe.

koyun çobanı olsaydım, sırtmaç olsaydım. Efendimin hanımı, günlük ekmek çıkınımda yufkamı bir tane fazla, peynirimi bir dilim artık, çökeleğimi bir avuç çok koyunca sevinseydim. Ramazan Bayramı'nı veya Kurban Bayramı'nı yaşayan çocuklar gibi neşelenseydim. Bir tek yufka, bir dilim peynir, bir avuç çökelek, bir tahta kaşığı ağız, bir tas ayran, bir çanak yoğurt veya pekmez beni avutsaydı. Akşama kadar Söke'nin bataklıklarında veya otlaklarında dolaşsam; bazen karatavuk, sığırcık yakalasam; dinsem, sünseydim. Akşam eve ayakta duramayacak kadar yorgun dönseydim. Hayvanların damında kıvrılısam, kıvrılır kıvrılmaz da uyuyuversem ne vardı? Ne vardı böyle düşünemesem?.. Düşünüp dertlenmesem, dertlenip kurtlanmasam, kurtlanıp kahrolmasam ne vardı? Ne vardı? Veya geçici yörüklerle takılsam. Ekdi çocuk gibi, sümdük çocuk gibi peşlerinden gitsem; Karıncalı, Madran, Beşparmak, Gökbel Dağı'na, Toroslara çıksaydım. Veya Muğla, Marmaris, Antalya, Fethiye taraflarına geçsem, oradan Girdev Yaylası'na, Anamos Yaylası'na çıksam, yayla havası koklasam; yörüklerin kara çadırlarında, kara çul üstünde yatsam; kara koyun yahnisinden yesem;

Yamaçköy yolundan Morali Dağı ve Dorum Dede Tepesi'nin görünüşü

kuzuların tıkraklarını, koyunların çanlarını dinlesem; karpuz çatlatan buz gibi yayla suları içsem ne vardı? Yörük beyi bana koyun sürülerini teslim etse; koyun sürülerini, develerini gütssem ne vardı? Yörüklerin peynirleri serinde dursun diye kaya kovuklarına tulumları taşısam ne vardı? Herkes bana “Kıllı Yörük” dese ne vardı?

Hatta, güttüklerimden biri olsam ne vardı? Ne vardı güttüklerimden biri olsam?.. Veya bir küheylan olsam, damaklarım gemden, sırtım eyerden yaralansa, nalsız tırnaklarım yol yürümekten incinse ne vardı? O zaman hiç düşünemez, dertlenemez, gamlanamaz, hüznün tütemez, uykusuz kalmazdım. Uykusuzluk nedir bilmez, ölümler gibi uyurdum. Bazen diyorum ki: Ey Giritli Cafer Hâlzâr! Canını yandıgım... Çek git ülen buralardan... Kayıplara karış. Unut Söke’yi... Zahmet, eziyet sana bu zamana kadar “Aydın Zeybeği” gibi zevk verdi. Amma ne zamana kadar zevk verecek?..”

Son sözleri dudaklarından dökülünce irkildi.

– Olmaz Cafer... Bunu dememeliydin işte... Gele gele Girit Adası’nın Kandıye şehrinin Kolena köyünden Türkiye’ye geldin, Söke’ye yerleştin. Anayurdun burası. Daha nereye gideceksin? Başka açık kapı var mı? Hangi kapının tokmağına dokunacak, hangi kapının eşığına basacaksın?

Karanlıkta koyu bir gölge beliriverince ayağa kalktı:

– Gel Süvari...

Süvari Mustafa başıyla selam vererek karşısına dikildi:

– Seni yine gamlı görürüm Cafer...

– Gamlanmamak elde mi? Bak şu Söke’nin Müslüman mahallelerine:⁵ Gün battı, isanlar yok oldu, evler büsbütün karardı. Derde derman için, Allah rızası için bir Müslüman evinden bir kandilin cılız ışığı bile sızıyor. Gülmek, sevinmek gönüllere veda etmiş. Sokakların sessizliği insana korku veriyor. Sanırsın

5 O zaman Söke’nin Müslüman mahalleleri; Hamidiye, Konak, Yenimescit, Sultaniye ve Yenicami’den ibaretti. Ayrıca bu mahalleler kendi aralarında Araplar, Boşnaklar, Giritliler, Arnavutlar, Çerkezler ve Yerli Ağalar gibi yerleşim birimlerine ayrılırlardı. Söke 1891 yılında belediyeleşmiş, ilk belediye reisliğini -on yıl- Koca Ömer Ağa yapmıştır.

ki sokaklarda kimse yaşamıyor.⁶ Bir de şu Rum mahallesine bak:⁷ Gün battı, hayat başladı. Mahallenin her yanı şavk şavk... Taverna, pompalı, lüks lambayla aydınlanıyor. Papazın evi de öyle...⁸

Kilisenin civarındaki evler, Çınarlı Kahve⁹ gün ortası gibi aydınlık... Cavırların eczaneleri de şavk şavk...¹⁰

– Anlattıkların her geceki safaları değil mi Cafer?..

– Osmanlı çok cömert, çok... Mal vermede de, can vermede de... Söke'nin gençleri cephelerde can verdi. Müslüman gençlere “Can verin” derken cömert davrandı. Yerli Rumlara mal verirken...

– Cafer, kardeşim. Şimdi de kahr kokuyorsun...

– Bir yüzde yıldız parlaklığı görürsen bil ki o insanın huzuru yüksektir. Kararmış bir çehre görürsen bil ki o insan kendisiyle savaşıyordur. Nasıl kahrolmam? Ömrüm cephelerde geçti. Otuz altı yaşına girdim, otuz altı gün rahat yaşamadım. Girit'te Rumlardan çektiklerimi anlatmak akıllara zarar... “Ana vatanımızda gün görürüz” dedik, Anadolu'ya geldik. Ama nerdeee? Ha Girit, ha Söke... Hiç fark yok. Orada da Rumların borusu ötüyor, Söke'de de...

– Gençler olsaydı böyle olmazdı. Hani genç mi kaldı? Hep-sini savaşlar bitirdi. Meydan Rumların oldu.

– ...

6 İbrahim Ekener Bey ve Makri Hüseyin'in ifadeleri.

7 Rum mahallesi: Şimdiki Kemalpaşa Mahallesi.

8 Kopel Ali'nin evi.

9 Çınarlı Kahve: Rum mahallesinde Rumların en büyük kahvesiydi. Zengin Rumlar otururdu. Kahve, önündeki ulu çınardan dolayı “Çınarlı Kahve” diye bilinirdi. Kahve ve çınar hâlen ayakta. Aynı isimle anılır.

10 Tahta köprü karşısındaki akustik evin altında Eczacı Nikolaki'nin eczanesi, Manastır karşısında da “Küçük Eczane” vardı.

Zor günlerin Mehmed Ali Çavuş'u (Ekener)

– Bugün Kayas Dağı'nda üç Müslüman oduncuyu daha idam etmişler.¹¹

– ...

– Üçünü de palamut ağacına asmışlar.¹²

– Kimleri?..

– Muhacirlerden Hasan Ali'yi, Molla Gaffar'ı ve Muslih Çavuş'u...

– Kim veya kimler?

– Kim olacak? Cani denen yerli Rum'dur. Herkes öyle diyor; amma gören tutan yok ki... Adamın yedi tane cellat yüzüzlü oğlu var. Söke'de astığı astık, kestiği kestik. Aleko zalimi de aynı onun gibi... Kaçınıcı cinayetleri bu?

– Mehmed Ali Çavuş ne yapıyor?¹³

– Ne yapacak? Cani cinayetlerini öyle sinsi şekilde işliyor ki hiçbir delil bırakmıyor. Cücenoglu desen, Vasil'in Bahçesi'ne¹⁴ siniyor, yoldan geçen Müslümanları zorla bahçesine götürüyor, bahçede boğuyor. Herkes, “Bu gece beni de öldürebilirler!” diye korkuyor. Akşamdan kandillerini söndürüp yatıyor. Cücenoglu da delil bırakmıyor. Hem zaptiye Rum mahallesine giremiyor ki... Diyelim ki girdi. Şüphelendiklerini karakola getirdiler. Delil olmayınca komutan ne yapsın? Neticede hepsini bırakıyor.

– Aynı Girit'teki gibi... Orada da Türkleri öldürürlerdi. Şikâyet ederdik. Katiller kesin olduğu hâlde, “Bize iftira ediyorsunuz” derlerdi. Suçlu biz olurduk. İşte böyle... Hem ölen biziz, hem de suçlu olan. Bu çark -hiç değilse- anavatanda böyle dönmemeli! Değil mi Süvari?..

– Dönmemeli Cafer... Aslında barış içinde yaşamak en güzeli amma...

– Elbette... Barış istemek kolay, gerçekleştirmesi zor...

11 Makri Hüseyin'in müşahedeleri:

12 “...Söke kazasının insanlıktan ari nankör Rumları... oduncu ve saire günahsız Müslümanları... boğazından boğazlamış, gözlerini oymuş, ateşte yakmış... hatıra gelmedik vahşetleri irtikap etmeye başlamıştı...” Aydın Cidali, belge: 192, s. 81.

13 Mehmed Ali Çavuş: Mehmed Ali Ekener.

14 Vasil'in Bahçesi: Şimdi Yenikent olan yer Vasil'in bahçesiydi. Bahçenin bir kısmı tarla olarak kullanılırdı.

Konuşmayı kestiler. Rum mahallesindeki büyük tavernadan¹⁵ peş peşe silah sesleri yükselmişti. Seslerin yankılarına bakılırsa mavzer kullanıyorlardı.

Mavzer sesinin ardından sarhoş naraları, Rumca küfürler, şarkılar dalgalandı. Bazıları gitar seslerine eşlik ediyordu.

– Yine coştular, dedi Süvari Mustafa...

– Coşarlar, dedi Cafer. Coşarlar. Kafayı iyice buldular...

– Mehmed Ali Çavuş gitse, sorsa, “İki küçük çocuk ateş etmiştir. Moresi bunda ne var ki? Çok şişiriyorsun” derler.

– Yılanlar büyüyor. Ya kafalarını ezmeli ya da kafamızı ezdirmeye hazır olmalı...

– Kafalarını ezmeli. Niye kafamızı ezdirelim?

– Girit’te zamanında ezilmesi gereken kafaları ezmedik de kendi kafamızı ezdirdik. Ah Girit, ah!.. Sen duvaklı bir gelin, kınalı bir kızmışsın. Duvağını Rum eşkiyası açtı. Kınalı parmaklarını eşkiya kesti. Ah Girit, ah!.. Her seherde buhur gibi tütüyorsun burnuma...

– Senden uzak düşen vatanın için ağlama. Ne zaman bir memleket sana cefa ederse oradan alakanı kes. Yurtların en hayırlısı sana refah verendir. Bu yüzden başka tarafa göç etmeyi kötü bir yolculuk ve kusur bilme.

– Ne diyorsun Akif, dedi Cafer. Refah bunun neresinde? Söke’nin Girit’ten farkı yok.

– Yok, dedi Derintaşlı Mustafa... Söke’de umduğumuzu bulamadık.

15 Rum mahallesinde Rum kültürünü, müziğini yaşatan mekânların yanında, büyük tavernalar da vardı. Bunların en büyüğü, esnafı tamamen Rum olan Rum mahallesinde şimdiki Kız Meslek Lisesi’nin karşısındaki Rum müziklerini yaşatan tavernaydı.

Diğer büyük tavernaları, şimdiki Vakıflar Bankası’nın karşısında büyük, iki katlı tavernaydı. İskender Fırını’nın karşısında Hüseyin Ağa’nın Nargile Kahvesi’nin olduğu yerde çok güzel, geniş bir sazevi vardı. Şimdiki Faruk Özkay’ın kahvesinin olduğu yerde Rumların meyhaneleri vardı. Bu meyhane de sazlı, sözlüydü.

Bir de şimdi “Kanlı Meyhane” diye anılan Barba’nın meyhanesi vardı. (Yunanlılar Söke’den kaçarken yerli Rumların yardımıyla Türkleri evlerine doldurup evleriyle beraber diri diri yakmışlar, bazılarını da meyhaneye doldurup kesmişlerdir. İsmi o yüzden “Kanlı Meyhane” diye anılır.